

Чайактуальніше

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

9 грудня 2011 р. відбулося сесійне засідання Загальних зборів Національної академії аграрних наук України.

У роботі Загальних зборів взяли участь: М.В. Присяжнюк — міністр аграрної політики та продовольства України, І.Ю. Бісюк — голова Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України, С.М. Рижук — голова Житомирської облдержадміністрації, В.Д. Походенко — віце-президент Національної академії наук України, керівники структурних підрозділів і відповідальні працівники Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, профільних відомств, галузевих академій, ректори вищих навчальних закладів аграрного профілю.

На Загальних зборах:

1. Заслухано та обговорено доповідь президента Академії академіка НААН Безуглого Миколи Дмитровича «Про організаційно-наукові засади реформування Національної академії аграрних наук України та проведення земельної реформи згідно з вимогами інноваційно-інвестиційної концепції розвитку АПК».

Перед Загальними зборами виступив М.В. Присяжнюк.

В обговоренні доповіді взяли участь академіки НААН: О.О. Іващенко, А.В. Яцик, М.І. Ромащенко, М.І. Бащенко, Ю.О. Лупенко, І.В. Гриник, Б.Т. Стегній, Г.О. Єресько, В.В. Адамчук та члени-кореспонденти НААН: А.В. Черенков, В.М. Жук, В.В. Власов.

2. Про нову редакцію Статуту Національної академії аграрних наук України поінформував Загальні збори перший віце-президент Академії академік НААН В.Ф. Петриченко.

3. Загальними зборами Національної академії аграрних наук України обрано:

віце-президентом НААН — члена-кореспондента НААН М.П. Сичевського; головним вченим секретарем НААН — академіка НААН А.С. Зарішняка; академіком-секретарем Відділення землеробства, меліорації та механізації — члена-кореспондента НААН С.Ю. Булигіна; О.М. Жукорського за пропозицією загальних зборів Відділення Президія Академії затвердила виконуючим обов'язки академіка-секретаря Відділення ветеринарної медицини і зоотехнії через те, що він не є членом Академії.

Розширено склад Президії НААН до 19 осіб і додатково обрано академіка НААН В.В. Адамчука та академіка НААН М.І. Ромащенка членами Президії Академії.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНО-НАУКОВІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ЗГІДНО З ВИМОГАМИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ АПК

Доповідь Президента Національної академії аграрних наук України, академіка НААН М.Д. Безуглого на Загальних зборах НААН 9 грудня 2011 р.

Сучасний стан світової економіки ставить складні завдання та виклики перед Україною. Нині відбувається значний перерозподіл ринків виробництва та збуту сільськогосподарської продукції у світі. Україна має вигідне геополітичне розташування. Тому на найближчі 3–5 років для нашої держави надзвичайно важливою є реалізація її потенціалу у світовому розподілі ринків виробництва, збуту, транспортування сировинних ресурсів і готової продукції передусім у галузі сільського господарства.

На Національну академію аграрних наук України державою покладено забезпечення науково-технологічної підтримки розвитку аграрного сектору економіки країни. Ми чітко усвідомлюємо стратегічні завдання України як аграрної країни — забезпечити власну продовольчу безпеку та стати незалежними від імпорту сільськогосподарської продукції. Ми маємо наростити експортний потенціал та зробити свій внесок у забезпечення продовольчих потреб населення, кількість якого у світі зростає.

Задля цього Міністерством аграрної політики та продовольства України і НААН розроблено пріоритетні напрями інноваційного розвитку АПК, які було розглянуто й затверджено Науково-технічною радою Міністерства. Інноваційними пріоритетами визначено:

в економіці: завершення земельної реформи; удосконалення фінансової політики (розбудова механізмів пільгового іпотечного кредитування, удосконалених механізмів державної підтримки, спеціальних режимів оподаткування, формування нової системи страхового захисту); розвиток аграрного ринку (створення й функціонування оптових ринків, центру моніторингу аграрного ринку, розроблення інфраструктури аграрного ринку); соціально-економічний розвиток села (розбудова кооперативного руху на селі, запровадження кластерної організації виробництва, механізмів самоврядування); забезпечення ефективного виробництва (наукове обґрунтування раціональних розмірів господарських формвань, механізмів управління, обліку та контролінгу, нових механізмів матеріально-технічного забезпечення).

в землеробстві: формування високопродуктивних ґрунтозахисних систем землеробства та екологічно збалансованих агроландшафтів; відновлення стабілізаційної ролі меліорованих зе-

мель у ресурсному та продовольчому забезпеченні держави; збереження й відтворення родючості ґрунтів, їхніх продуктивних та екологічних функцій;

у рослинництві: створення сучасних високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, адаптованих до кліматичних змін; розроблення новітніх біоадаптивних технологій вирощування сільськогосподарських культур; підвищення якості сільськогосподарської продукції; виробництво екологічно чистої продукції рослинництва; реалізація генетичного потенціалу сортів і гібридів на 70–75%;

у тваринництві: удосконалення системи селекційно-плеємної роботи до рівня міжнародних стандартів для формування високопродуктивних стад сільськогосподарських тварин; застосування систем зонального кормовиробництва та сортових агротехнологій кормових культур; запровадження високотехнологічних ресурсощадних, біобезпечних систем виробництва продукції тваринництва; підвищення репродукції поголів'я до 85–90%; забезпечення на 70% біотехнологічними засобами захисту тварин системи безпеки та якості продукції.

Беручи до уваги реальний стан аграрної науки, загальну фінансову та соціальну ситуацію в державі, у рамках реалізації цих пріоритетних напрямів НААН розпочала реформування аграрної науки за організаційним, науковим та інноваційним напрямками.

Слід зазначити, що за попередні роки в Україні відбулося істотне зниження рівня фінансування з державного бюджету наукових досліджень: частка обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП країни знизилася з 1,36% у 1996 р. до 0,9% у 2010 р. (у т.ч. із державного бюджету — до 0,41%). При цьому в структурі видатків на наукові дослідження переважають (понад 90%) статті витрат на заробітну плату та відрахування до бюджету, майже відсутні видатки на оновлення матеріально-технічної бази, придбання сучасного наукового обладнання. За такого рівня фінансування науки конкурентоспроможність вітчизняної науково-технічної продукції дедалі частіше поступається зарубіжним аналогам.

Щодо організаційної структури НААН, то напередодні реформувань до складу НААН входило 123 установи, з них: науково-дослідних

інститутів — 70; дослідних станцій — 3; дослідних господарств — 145; інших підприємств — 20.

Аналіз фінансування показує, що за останні 6 років НААН отримувала лише 36–49% необхідних коштів. Практично всі видатки, від 92 до 97% у різні роки, було спрямовано на соціальні витрати, що обмежувало можливості проведення власне наукових досліджень і розвиток аналітичної та експериментальної баз. І це за нинішнього рівня середньої заробітної плати в установах усього 2175 грн. Тому левову частку видатків позабюджетних коштів науково-дослідні установи спрямовували лише на забезпечення власної життєздатності. Так, сума госпрозрахункових надходжень за 9 міс. 2011 р. становила близько 126 млн грн, що на 13 млн грн більше, ніж за відповідний період минулого року. На кінець року заплановано отримати 186 млн грн позабюджетних коштів (на 25 млн грн більше, ніж у 2010 р.), проте навіть цих коштів не вистачає на організацію наукових досліджень на сучасному рівні. Усвідомлюючи, що сучасний стан економіки держави не дасть змоги впродовж 2–3 років істотно збільшити фінансування науки, Президія дійшла висновку, що єдиним джерелом забезпечення відповідного рівня досліджень є оптимізація структури та чисельності працівників. Тому перші кроки з реформування НААН стосувалися саме цих заходів.

Об'єктивною підставою для таких рішень було дублювання окремих напрямів наукових досліджень, невідповідність частини їх світовому рівню розвитку науки, неефективна, незмінна ще з радянських часів структура НААН.

18 травня 2011 р. Президія НААН ухвалила рішення про оптимізацію чисельності установ і працівників.

За оптимізації чисельності наукових установ, їхньої структури та кількості працівників застосовано диференційований підхід залежно від категорії установ і рівня кваліфікації співробітників та конкретних здобутків.

Так, якщо загальна чисельність установ до початку реорганізації становила 123, то після її завершення — 86. При цьому кількість національних наукових центрів залишається незмінною, а чисельність галузевих і зональних інститутів зменшилась з 53 до 34.

За інформацією наукових установ Академії, загальна чисельність працівників (за штатними розписами) станом на 1 жовтня 2011 р. становила 11211 осіб, з них: дослідники — 5599 осіб, або 50% від загальної чисельності; техніки — 2196, або 20% від загальної чисельності; допоміжний персонал — 1655, або 15% (у т.ч. робітники структурних підрозділів — 1286); інші працівники — 1762 осіб, або 16% від загальної чисельності.

Отже, у чисельності допоміжного персоналу наукових установ працівники робітничих професій становлять 1286 осіб, або 12% від загальної чисельності працівників. Вивільнення працівників робітничих професій зі штату бюджетних установ

НААН переведенням на сезонний характер виконання певного виду робіт та переведенням їх зі штату бюджетної наукової установи до штату дослідного господарства, що є експериментальною базою установи, на 2012 р. дає економію фонду оплати праці на рівні 29 млн грн.

Реформування системи НААН в основному буде завершено до кінця цього року. У результаті частка фінансування на соціальні виплати за рахунок бюджетних коштів становитиме близько 60%, а 40% наукові установи зможуть витратити на розвиток аналітичної та матеріально-технологічної баз. За погодженням з Кабінетом Міністрів України (протокольне рішення № 70 від 28 вересня 2011 р.) бюджетні призначення за загальним фондом державного бюджету, які вивільняються після оптимізації мережі наукових установ, у поточному та наступних бюджетних періодах залишаться в НААН і спрямовуватимуться на розвиток її матеріально-технічної бази.

Слід зазначити, що оптимізацію своєї структури Президія НААН розпочала з власного апарату: зі 139 працівників штат Президії скоротився до 105, з 5 віце-президентів залишилося 2, з 8 відділень — 5.

Щодо кадрової політики НААН, то дуже важливим нині є істотне поліпшення роботи із залучення її членів до особистого здійснення наукових досліджень, організації колективного розроблення проблем, наукового керівництва роботами. На 1 грудня 2011 р. чисельність членів НААН становила 217 осіб, у т.ч. дійсних членів (академіків) — 101, членів-кореспондентів — 116 осіб. У мережі наукових установ працює академіків — 63 особи, або 62%, членів-кореспондентів — 40 осіб, або 48% від загальної чисельності. У середньому в мережі НААН працює 55% від загальної чисельності її членів. Згідно зі Статутом Академії її члени зобов'язані брати активну участь в управлінні діяльністю НААН і щороку подавати звіти в письмовій формі про наукову, науково-педагогічну і громадську діяльність. У Секретаріат Президії НААН на 1 грудня 2011 р. надійшло лише 25 звітів, або 24% від загальної чисельності академіків (101 особа) і 27 звітів, або 23% від загальної чисельності членів-кореспондентів (116 осіб). Таке становище є край неадекватним. Хоча запитати, про що свідчить те, що 75% членів НААН не звітують? Про низький рівень виконавської дисципліни чи відсутність наукових результатів, про які можна звітувати? Я просив би академіків-секретарів дуже серйозно поставитися до цього питання і організувати роботу відділень так, щоб мати об'єктивну інформацію про діяльність кожного члена НААН. Я хотів би також почути думку її членів про те, яких заходів слід ужити до тих, хто не виконує вимоги Статуту. Шановні члени академії, допоможіть, будь ласка, Президенту та Президії в цьому важливому питанні.

У системі НААН у цей час також відбувається глибока системна перебудова, яка передбачає формування більш мобільної і дієвої кадрової

політики, оновлення наукових кадрів і підвищення якості та результативності їхньої роботи. За останні 6 міс. здійснювали організаційні заходи з оновлення керівного складу наукових установ. Усього за цей період замінено 18 директорів інститутів та 10 заступників директорів з наукової роботи.

З метою поліпшення діяльності НААН планується внести ряд змін у її Статут. Це питання внесено в порядок денний, тому докладно обговоримо його децю пізніше.

Крім цього, для заохочення талановитої молоді до участі в наукових дослідженнях, стимулювання її до активної наукової діяльності Президія Національної академії аграрних наук уперше в 2011 р. провела загальноакадемічну конференцію молодих учених, яка пройшла в 3 етапи: наукова установа, відділення, Президія. Сьогодні ми привітаємо 6 лауреатів премії «За кращу наукову доповідь молодого ученого НААН з фундаментальних та прикладних досліджень».

Загалом реформування й удосконалення організаційної структури аграрної науки дасть змогу оптимізувати видатки з державного бюджету на наукові дослідження та забезпечить більш високий рівень ефективності їх використання, дасть можливість створювати науково-технічну продукцію для агропромислового комплексу за галузевим принципом та ефективний її трансфер — за територіальним.

Акцентуючи увагу на питанні **оптимізації наукових досліджень**, слід зазначити, що якщо раніше переважну більшість наукових тематик виконували за пропозиціями самих науково-дослідних установ, то нині вплив Президії НААН і Міністерства аграрної політики та продовольства України на планування наукових досліджень значно посилюється. Унаслідок ухвалення запропонованих змін зі збереженням принципу надання фінансової підтримки науковій діяльності на конкурсній основі істотно скорочено штучні бюрократичні бар'єри для фінансової підтримки перспективних наукових проектів. Зокрема, наукові проекти, які перемогли на конкурсі за фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства України, виконують саме їх автори, а не установи, що сприятиме формуванню нових творчих колективів та підтримці найбільш перспективних наукових робіт. Так, у поточному році науковцями НААН виграно 69 тендерів і виконано науково-дослідних робіт на загальну суму близько 8,2 млн грн.

Реформування агропромислового комплексу України на сучасному етапі неможливе без наукового обґрунтування пріоритетних для країни напрямів розвитку галузей сільського господарства. І першорядна роль у вирішенні цих завдань належить НААН, яка має достатній науковий і кадровий потенціал (близько 400 докторів та 2000 кандидатів наук, понад 5,5 тис. наукових працівників) для успішного розв'язання сучасних

проблем розвитку агропромислового комплексу країни.

Перспективні напрями розвитку окремих галузей АПК на цьому етапі реформ реалізовано через наукове обґрунтування та розроблення відповідних галузевих програм.

У поточному році вже розроблено національні програми «Зерно України — 2015», «Оліє-жировий комплекс», «Відроджене скотарство» і завершується розроблення галузевих програм «Овочівництво», «Садівництво», «Виноградарство», «Картоплярство», «Ефективне використання зрошених земель», «Кормовиробництво». Реалізація цих програм за умови проведення аграрної та земельної реформ дасть змогу в 5-річний термін подвоїти валове виробництво продукції сільськогосподарства та переробної і харчової промисловості, зокрема виробити до 80 млн т зерна, 15 млн т олійних культур, 10 млн т овочів, 15,4 млн т молока, понад 5 млн т м'яса в забійній вазі. За розрахунками фахівців, економічний ефект від впровадження зазначених галузевих програм у середньому становитиме 1,5–3 тис. грн/га.

Найбільш пріоритетними галузевими програмами для нашої держави є «Зерно України — 2015» і «Відроджене скотарство», яким за рішенням Уряду надано статус Національних проектів.

Сучасні селекційно-технологічні розробки українських учених допоможуть товаровиробникам за умови доступу до необхідного обсягу фінансових ресурсів довести виробництво зерна через 5–6 років до 80 млн т. У сучасному землеробстві близько 25–30% урожайності забезпечується за рахунок використання якісного насіння високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, дотримання науково обґрунтованих сівозмін. Упровадження інших інновацій може забезпечити ще близько 30–40% додаткового збору зерна з 1 га.

Запорукою цього передусім є генетичний потенціал сортів і гібридів сільськогосподарських культур української селекції.

Перший значний внесок у виконання цієї програми зроблено вже у 2011 р., коли валовий збір зерна в Україні перевищив 55 млн т. Такого рівня врожаю в нашій державі досягнуто вперше за всі роки існування аграрного виробництва. Це досягнення та роль аграрної науки в його здійсненні відзначив Президент України В.Ф. Янукович на урочистому зібранні з нагоди Дня працівників сільського господарства. Він, зокрема, сказав: «Окремі господарства на основі впровадження новітніх технологій отримали врожайність зернових на рівні найвищих у Європейському Союзі. Ці вагомні результати базуються на фундаментальних та прикладних досягненнях аграрної науки і освіти».

Щороку наукові установи створюють і передають на державне сортопробування 190–220 нових сортів і гібридів. Слід зазначити, що більшість вітчизняних сортів і гібридів за своїми господарсько-біологічними ознаками є цілком

конкурентоспроможними порівняно із сортами зарубіжної селекції, добре адаптованими до місцевих умов вирощування, а за такими ознаками, як зимо-, посухостійкість, стійкість до хвороб, смакові якості часто переважають зарубіжні аналоги. Останніми роками у вітчизняній селекції спостерігається ряд негативних тенденцій. Через недоліки в організації розмноження й впровадження якісного насіння нових сортів у виробництво на вітчизняному ринку їх частка зменшується, а з кожним роком розширюються площі посівів за використання іноземних сортів. Так, лише за останні 5 років (2006–2010 рр.) у Державному реєстрі сортів частка гібридів соняшнику іноземної селекції зросла з 57% до 67%, цукрових буряків — з 45 до 70, кукурудзи — з 46 до 56, гороху — з 23 до 47, картоплі — з 36 до 48%. Відповідно зменшуються і посівні площі під вітчизняними сортами. Якщо такі тенденції зберуться й надалі, то є небезпека втрати вітчизняних селекційних вагомих здобутків. Щоб цього не сталося, нам необхідно істотно реформувати вітчизняну селекцію і поліпшити насінництво.

НААН проводить значну роботу з оптимізації мережі селекційних установ. Повноцінну селекційну роботу можна здійснювати за наявності в установі досвідчених кадрів селекціонерів та відповідної матеріально-технічної бази. Якщо цього немає, проводити селекцію в ринкових умовах безперспективно. Так, останніми роками припинено селекційну роботу з житом на Поліській дослідній станції, з кукурудзою — у Кримському інституті АПВ, з пшеницею озимою — в Інституті сільського господарства степової зони. Проте тривають дослідження із селекції жита в 6-ти установках, кукурудзи — 8-ми, пшениці озимої — у 13-ти установах. Тому робота з оптимізації селекційної мережі триває. На наше переконання, селекційна робота має бути сконцентрована в селекційних центрах, а не розпорошена по дрібних дослідних станціях, які часто не мають ні відповідних кадрів, ні матеріальної бази. У котрє ставлю питання, що робота селекційної установи має оцінюватися не кількістю створених і зареєстрованих сортів, а тим, які площі займають ці сорти у виробництві. На жаль, ще й донині під час звітування керівники багатьох наукових установ наводять дані лише про кількість створених і зареєстрованих сортів та гібридів і скромно замовчують, як вони поширюються у виробництві. Основним критерієм оцінки діяльності селекційної установи мають бути обсяги впровадження створених ними сортів. Прикладом задовільної роботи в селекції є діяльність Селекційно-генетичного інституту — НЦНС, сорти якого вирощують на площі 5,8 млн га (у т.ч. 2,2 млн га пшениці озимої, 2,1 млн га ячменю ярого, 0,8 млн га ячменю озимого, 0,7 млн га інших культур), Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва — його сорти вирощують на площі 2,7 млн га (у т.ч. 1,5 млн га соняшнику). Проте частина наукових установ питанням впровадження своїх сортів надає недо-

статньо уваги. Втрачають свої позиції на ринку насіння такі установи, як Інститут овочівництва і баштанництва, Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків, Інститут картоплярства та інші установи. Так, гібриди Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків вирощували у 2011 р. лише на площі 84 тис. га, що становить 18,3%, решта — іноземні гібриди. Сорти овочевих культур Інституту овочівництва і баштанництва та його мережі займали у 2011 р. лише 97,6 тис. га, або 19,6% від загальної площі. Площі впровадження у виробництво сортів сільськогосподарських культур, створених у Волинському, Буковинському, Кіровоградському, Кримському, Тернопільському інститутах АПВ, Верхняцькій дослідній станції, становлять від 200–300 га до 1–3 тис. га, що навіть не дає можливості об'єктивно оцінити господарсько корисні ознаки цих сортів.

Загалом слід зазначити, що наші визначні здобутки в селекції сільськогосподарських культур унеможливили намагання зарубіжних компаній зробити Україну заручницею їхньої насінневої продукції, а це гарантувало не лише продовольчу безпеку нашої держави, а й дало можливість Україні виступити потужним гравцем на світових ринках зерна. Визнанням потенціалу української аграрної науки в галузях селекції та насінництва є підписання у 2011 р. спільних наукових програм із всесвітньо відомими компаніями «Піонер-Дюпон», «Монсанто» та ін.

Варто зазначити, що у 2011 р. наша країна має такий результат за умови застосування мінеральних добрив дозами вдвічі меншими, ніж вони були в 90-х роках минулого століття, і втричі меншими, ніж науково обґрунтовані норми. Вважаємо, що виробництво 34 млн т зерна ранніх зернових культур і 55 млн т зерна загалом значною мірою зумовлене наявними вітчизняними сортовими ресурсами.

З огляду на кризові явища у вітчизняному скотарстві, зменшення обсягів виробництва його продукції та поголів'я тварин у господарствах усіх форм власності, необхідність розвитку галузі для задоволення продовольчих потреб держави наукові установи НААН разом з Міністерством аграрної політики та продовольства України розробили Національний проект «Відроджене скотарство», термін реалізації якого розраховано до 2015 р. Проект передбачає способи і механізми нарощування поголів'я великої рогатої худоби, її продуктивності, обсягів продукції скотарства з відповідним організаційно-економічним, технологічним і нормативно-правовим забезпеченням. Його реалізація дасть змогу досягти у 2015 р. виробництва молока — 15,4 млн т, м'яса яловичини в живій масі — 1,02 млн т. Це буде виконано завдяки оптимізації структури виробництва у господарствах різних форм власності (рис. 1, 2). Досягнення цих обсягів виробництва дасть змогу стабілізувати цінову ситуацію на ринку продуктів харчування тваринного походження, підвищити якість молочних продуктів завдяки збільшенню

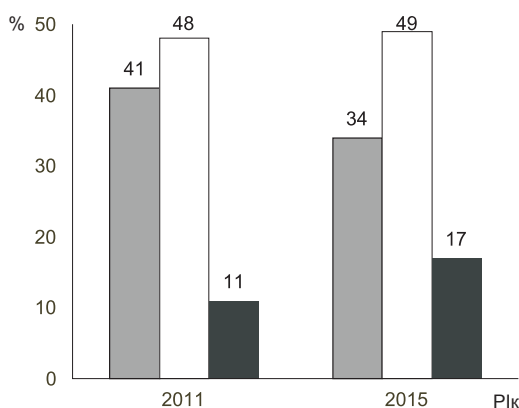

Рис.1. Зміна питомої ваги (%) господарств за чисельністю корів, гол.: ■ — до 300; □ — 301–1000; ■ — понад 1000

частки натуральних компонентів, розширити експортні можливості АПК.

На реалізацію поставлених завдань спрямовані наукові розробки: зональні системи виробництва кормів, створення нових високопродуктивних сортів кормових культур, приведення вітчизняних норм і раціонів годівлі корів до міжнародних стандартів, енергоощадна технологія заготівлі вологого зерна кукурудзи, яка зменшує у 6–8 разів енерговитрати порівняно з традиційною сушкою.

Реалізації проектів нового будівництва та реконструкції молочних ферм сприятимуть розробки з ескізного проектування і технологій та бізнес-планування виробництва молока з безприв'язним утриманням корів на тривало незмінній підстилці, що набуває дедалі більшого поширення в країнах центральної Європи. Переваги — знижена у 2–3 рази вартість скотомісця, ніж за утримання в боксах; забезпечення органічного ведення рослинництва. Передбачено використання вітчизняного технологічного обладнання ВАТ «Брацлав». Термін окупності таких проектів становить 4–5 років.

Проте під час обрання нового будівництва і реконструкції тваринницьких комплексів профільні наукові установи зволікають з розробкою нормативних вихідних даних і завдань для створення технологічно-проектної документації, що негативно позначається на якості відповідних проектів.

Наявна організаційна система селекції у тваринництві за окремими параметрами (система збору інформації, методологія оцінки племінної цінності тварин, ведення обліку продуктивності тварин) не відповідає міжнародним стандартам і не дає змоги Україні бути повноправним членом міжнародних організацій з тваринництва. Тому нині відбувається зниження ефективності селекції у вітчизняних породах молочної і м'ясної худоби, свиней, насамперед плідників. У значній кількості областей практично зруйнована племінна служ-

ба, а з усього комплексу селекційних робіт виконується лише постачання сперми.

Такий стан призводить до втрати конкурентоспроможності вітчизняної селекції та поступальної тенденції до домінування зарубіжних генетичних ресурсів. Щоб не опинитися у цілковитій залежності від іноземних фірм, як це вже сталося з промисловим м'ясним і яєчним птахівництвом, Інституту розведення і генетики тварин потрібно рішуче прискорити розпочаті кроки з відновлення сучасної вітчизняної системи селекції в тваринництві, що дасть змогу підвищити рівень державної безпеки та сформувати власний експортний потенціал племінних (генетичних) ресурсів. Для розв'язання зазначених проблем потрібно розробити та ухвалити Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2020 р.

Недостатньо уваги приділяють розв'язанню проблеми здешевлення комбикормів — основного витратного чинника під час виробництва продукції тваринництва. На відміну від зарубіжної практики, у вітчизняних комбикормах занадто висока (на 20–30% більша) частка зернових компонентів, що зумовлює їхню високу собівартість. Тоді як у зарубіжних аналогах проблему кормового білка значною мірою розв'язують завдяки використанню у складі комбикормів дешевших продуктів — м'ясо-кісткового та рибного борошна, промислової переробці зернових культур.

Принциповою відмінністю розглянутих нами програм, а також інших програм, що розробляються НААН спільно з Міністерством, є те, що вони — це не лише прогнози урожайності, продуктивності та валового виробництва сільськогосподарської продукції, а й завершені інноваційні розробки, узгоджені за всіма показниками з кожним з 25 регіонів України. Отже, розв'язання завдань, визначених Національними проектами «Зерно України — 2015» і «Відроджене скотарство», стане важливим етапом реалізації державної політики в реформуванні аграрного сектору економіки України і гарантуванні продовольчої безпеки держави.

Прикладні дослідження та інноваційна діяль-

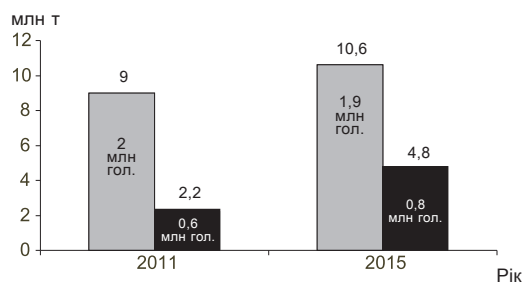

Рис.2. Зміна обсягів виробництва молока (млн т) та поголів'я корів (млн гол.) у господарствах різних категорій: ■ — господарства населення; ■ — сільськогосподарські підприємства

ність можуть базуватися лише на основі фундаментальних досліджень. Тому посилюємо співпрацю із провідними науково-дослідними установами і закладами Національної академії наук України, вищими навчальними закладами, з провідними міжнародними центрами. Зокрема, 12 жовтня 2011 р. відбулося спільне засідання Президій Національної академії наук України та НААН з проблеми «Біотехнологія: шляхи розвитку і роль у вирішенні проблеми продовольчої безпеки держави». На ньому було розглянуто актуальні питання фундаментальних і прикладних біотехнологічних досліджень з проблем генетичного поліпшення рослин і тварин, здатних забезпечити розвиток національного агропромислового комплексу та гарантувати продовольчу безпеку країни і водночас утвердити Україну як державу з високоефективним конкурентоспроможним сільським господарством.

На жаль, так об'єктивно склалося за роки незалежності України, що інноваційна діяльність традиційно є найслабкішим місцем національної науки та економіки. Важливим є те, що всі національні академії фінансуються за двома державними програмами (фундаментальні і прикладні дослідження). Фактично науково-інноваційна діяльність не є предметом державного замовлення. Тому НААН звернулася до Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України з пропозицією передбачити у державному бюджеті фінансування НААН для провадження інноваційної діяльності за окремою бюджетною програмою, перерозподіливши кошти, які виділяються НААН на наявні бюджетні програми. Цю пропозицію підтримав Уряд і зараз узгоджуються відповідні документи у міністерствах та відомствах.

Наявна мережа експериментальної бази, яка є основою для доведення розробленої науково-технічної продукції до рівня інновацій, за рядом об'єктивних причин також не відповідає сучасному рівню і потребує якісної реорганізації. Зношення основних засобів дослідних господарств НААН станом на 1 грудня 2011 р. становить 58%, а фактичні строки експлуатації переважної більшості основних засобів у 2–2,5 рази перевищують нормативні.

Для посилення конкурентоспроможності розробленої науково-технічної продукції Президією НААН накреслено заходи з підвищення технологічного рівня експериментальної бази та поліпшення її матеріально-технічного забезпечення завдяки залученню державних і приватних інвестицій, сума яких становитиме 3–3,5 млрд грн у найближчі 2–3 роки.

З огляду на це першочергового значення набуває відпрацювання механізмів підвищення доходності сільськогосподарських підприємств для проведення модернізації виробництва за освоєння сучасних інноваційних технологій. Співпраця науки і виробництва потребує нових ідей та механізмів. Так, Міністерством аграрної політики та

продовольства України та НААН запропоновано запровадити цільове використання частини коштів, отриманих сільськогосподарськими підприємствами на спеціальні рахунки за спеціальним режимом стягнення ПДВ, на придбання інноваційної продукції і технологій. Для цієї мети заплановано спрямувати 10% акумульованих на спеціальних рахунках коштів, що в цілому у сільському господарстві країни становить близько 1,2 млрд грн. Якщо врахувати, що НААН фінансується в обсягах близько 0,5 млрд грн щороку, то ми зможемо як мінімум потроїти фінансування інноваційної діяльності. Цю пропозицію подано на засіданні Уряду міністром аграрної політики та продовольства України, підтримано Кабінетом Міністрів і має бути запроваджено з 2012 р.

Такий механізм стимулюватиме поглиблення фундаментальних і прикладних наукових розробок установами НААН з метою створення інноваційної продукції, яка відповідатиме запитам аграрного бізнесу та успішно конкуруватиме зі світовими аналогами. З другого боку, аграрні підприємства отримують сучасні наукові розробки. Водночас, якщо ці кошти не будуть ними використані протягом року, то залишок перейде на наступний рік.

Головне завдання на найближчу перспективу — посилення наукового забезпечення галузі переробки основних видів сільськогосподарської продукції з тим, щоб у 2015 р. Україна стала експортером продукції переробної промисловості, а не лише сільськогосподарської сировини. З цієї метою для запровадження механізму розроблення та виконання науково-технічних програм і сприяння залученню недержавних коштів для фінансування наукових досліджень у галузі харчової промисловості НААН ініційовано процес створення Наукового центру «Інститут інноваційних харчових технологій». За розрахунками, у 2015 р. загальна сума приросту грошових надходжень від переорієнтації експорту сільськогосподарських культур з сировини на продукцію переробки може становити близько 40 млрд грн.

Президією НААН були ініційовані заходи із запровадження інноваційно-інвестиційних механізмів розвитку державних підприємств дослідних господарств. Схвалено Концепцію передачі в оренду цілісних майнових комплексів сільськогосподарських підприємств як способу ефективного використання та відновлення потенціалу державного майна.

Використання ресурсної бази дослідних господарств НААН і співпраця з потужними українськими інвесторами дали змогу за останні 8 міс. розгорнути інноваційну діяльність у галузі селекції та насінництва, використання окремих технологій, виробництва біопалива та ін. Зроблено перші кроки в розвитку приватно-державного партнерства. Так, завдяки залученню приватним інвестиціям розпочато будівництво мережі насіннєвих заводів, що стане технічною основою сучасного

вітчизняного насінництва. З роботою одного з трьох заводів Прем'єр-міністр України ознайомився в Запорізькій області. Ще 4 таких заводи заплановано збудувати найближчим часом, а в перспективі їх буде 20. Науковим установам буде з ким співпрацювати.

Досить плідною виявилася у 2011 р. співпраця 26 дослідних господарств НААН з ТД «Укragропром». Завдяки інвестуванню в розвиток дослідних господарств 458 млн грн (з них на технічне переоснащення — закупівлю техніки — понад 80 млн грн) валовий збір зерна у 2011 р. порівняно з 2010 р. збільшився на 52%.

Уперше за останні 5 років урожайність ранніх зернових у дослідних господарствах НААН перевищила загальнодержавну на 8,5%, або 2,64 ц/га. Проте це не видатне досягнення, а лише перший крок у нормалізації роботи нашої експериментальної бази. Значною мірою ці результати отримано завдяки організаційним заходам: усуненню від керівництва безвідповідальних і недбалих та залученню перспективних й енергійних керівників. Завданням для дослідних господарств на найближчі 3 роки є збільшення загальнодержавної врожайності зернових на 1 т/га, а потенціал в цьому напрямі у нас є. Так, урожайність ранніх зернових у дослідному господарстві Інституту рису становить 62 ц/га, у ДПДГ «Олександрівське» Інституту кормів — 51,4, у Верхнянській дослідній станції — 50,6, ДПДГ «Каховське» — 50,2, ДПДГ «Асканійське» — 48,1 ц/га; пшениці озимої — у ДПДГ «Олександрівське» Інституту кормів — 65,9 ц/га, ДПДГ «Самчики» Хмельницького інституту АПВ — 63,7, Вінницької дослідної станції Інституту кормів — 58,1 ц/га. Досягнуто високої врожайності сої, кукурудзи та соняшнику. Серед лідерів за цими культурами ДПДГ «Маркєєво», ДПДГ «Асканійське», ДПДГ «Олександрівське», ДПДГ «Шевченківське», ДПДГ «Відродження» та ін. Високі показники отримано з використанням вітчизняних сортів і гібридів.

Питання перетворення наших дослідних господарств у провідні господарства держави буде на постійному особливому контролі Президії.

Розроблені заходи дадуть змогу за 2 наступних роки збільшити обсяги позабюджетних надходжень до установ НААН удвічі і досягти рівня 300–350 млн грн, а впродовж 5 років плануємо довести співвідношення обсягів бюджетного та позабюджетного фінансування 1:1.

У системі НААН в кожній області й АР Крим з 1998 р. функціонують і позитивно зарекомендували себе центри наукового забезпечення агропромислового виробництва регіонів, головною метою діяльності яких є широке впровадження в АПК затребуваних виробництвом інноваційних рішень. Проте агропромисловий комплекс України потребує запровадження якісно нової інноваційної стратегії. Програмою реформування аграрної науки передбачено вдосконалити організаційну структуру, схему фінансування центрів.

Створено 7 науково-інноваційних центрів з го-

ловними науковими установами на базі потужних наукових установ НААН, які здійснюватимуть трансфер технологій за зональним принципом відповідно до природно-кліматичних зон України. Регіональні інститути АПВ, розміщені в тій чи іншій природно-кліматичній зоні, будуть підпорядковані зональним центрам як дослідні станції. Важливою ланкою їхньої діяльності стануть ініціювання та активна участь у розробці та реалізації регіональних галузевих і комплексних програм інвестиційно-інноваційного розвитку агропромислового виробництва регіонів, розробка та впровадження інноваційних бізнес-проектів для агроформувань регіонів.

З метою демонстрації і пропаганди селекційно-генетичних і технологічних досягнень наукових установ НААН, створення та забезпечення функціонування системи інформаційного забезпечення галузі землеробства в НААН на базі ДПДГ «Саливонківське» Київської області працює Виставково-демонстраційний центр, що значно активізував роботу у 2011 р. Центр відвідали десятки делегацій з України та зарубіжжя.

Загалом модернізація та інноваційний розвиток аграрної економіки потребує розробок з підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств, що є одним з основних завдань другого етапу аграрної та земельної реформ. Однак, як свідчать результати господарської діяльності, в аграрній сфері розв'язання завдань, поставлених перед земельною реформою (радикально змінити ставлення до землі, як до національного багатства, залучити до виробництва інвестиційно спроможних власників, зацікавлених ефективно, раціонально, по-господарськи та екологічно використувати сільськогосподарські угіддя, ввести вартість землі в економічний оборот), здійснено не повністю.

За показниками аналізу, за 20 років інституціонального та законодавчого забезпечення земельної реформи в Україні здійснено заходи за основними напрямками лише на 48% (таблиця). Для прикладу, за напрямом розвиток форм власності на землю та обіг прав власності здійснено лише 35% від потрібних заходів. Тому найважливішим завданням у нарощуванні аграрного потенціалу країни для виведення її в аграрні лідери є запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення.

Стратегічними завданнями цього етапу земельної реформи є: законодавче врегулювання рентних відносин, за яких істотна частка створеної у сільському господарстві земельної ренти має повертатися виробникам для розширеного відтворення цієї галузі; забезпечення раціонального використання та охорони земель на основі його екологізації, захисту ґрунтів від деградації, збереження та відтворення родючості ґрунтів.

Чинним земельним кодексом передбачено запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення за умови ухвалення основоположних нормативно-правових актів, зокрема за-

Аналіз здійснення заходів за основними напрямками земельної реформи в Україні за 20 років

Напрямок реформування	Експертна оцінка здійснення заходів, %
Розвиток форм власності на землю та обіг прав власності	35
Створення нових ринкових земельних відносин	45
Платність землекористування	75
Державний земельний кадастр, планово-картографічне забезпечення	35
Перерозподіл земель і землеустрій	60
Ринок земель сільськогосподарського призначення	25
Забезпечення земельними ділянками громадян України	95
Покращення екологічного стану земель та їх охорони	45
Фінансування заходів земельної реформи	15
Стимулювання розвитку сільських територій	35
В середньому	48

конів України «Про державний земельний кадастр», «Про ринок земель», «Про державний земельний (іпотечний) банк», «Про ґрунти та їхню родючість», «Про сільське господарство».

Для виконання зазначених вище завдань за участю вчених Відділення аграрної економіки і продовольства НААН і спеціалістів Земельного агентства України та Міністерства аграрної політики та продовольства України розроблено низку законодавчих і нормативно-правових актів, призначених урегулювати проблему попереднього застою на ринку землі в Україні (рис. 3).

Одним із головних завдань земельної реформи в Україні є введення землі в економічний обіг

через урахування її вартості у виробничо-господарській діяльності підприємств і використання як застави під час здійснення фінансово-кредитних операцій. Водночас зусилля вчених НААН спрямовано на розробку нової системи кредитування сільськогосподарських виробників способом створення та відпрацювання механізмів фінансування Державного земельного іпотечно-інвестиційного банку (рис. 4).

Під час розробки цієї низки законопроектів і нормативно-правових актів доводилося приймати неординарні й відповідальні рішення. Так, з огляду на соціально-політичну ситуацію в країні на цьому етапі реформ потреба в обмеженні

Рис. 3. Концепція формування ринку землі в Україні

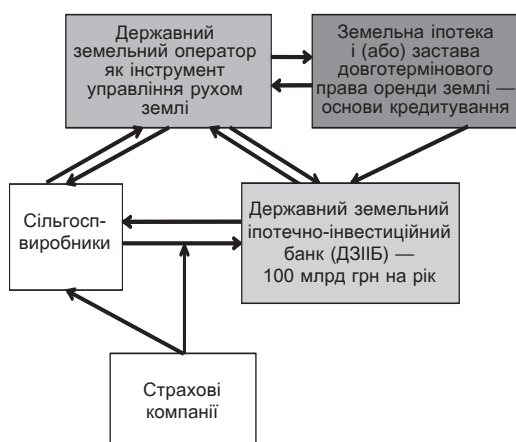

Рис. 4. Схема кредитування сільгосптоваровиробників

учасників ринку землі тільки громадянами України та державою, а також в обмеженні на площу землі, що зосереджена в одних руках, — незаперечні. У такому разі основною формою земельних відносин в аграрному виробництві буде оренда, а не власність. Після усвідомлення цього факту виникло запитання — як зробити землю об'єктом іпотеки? І рішення було знайдено. Основною заставою під час кредитування сільгосптоваровиробників може бути право середньо- та довгострокової оренди. Це знайшло відображення в остаточній редакції законопроекту «Про ринок земель».

Банк здійснюватиме кредитування сільськогосподарських виробників під заставу їхніх земельних ділянок і заставу прав на оренду землі за ставкою, не вищою від офіційного рівня інфляції (індексу споживчих цін) (прогнозується не вище 10% річних).

* * *

Міністр аграрної політики та продовольства України М.В. Присяжнюк зазначив, що нині, коли порушується рівновага в системі глобальної продовольчої безпеки, подорожчали продукти харчування та поживався попит на біопаливо, значні корективи внесла у світовий перерозподіл ринків продовольства світова фінансова криза. Відбувається переформатування виробництва і ринків збуту сільськогосподарської продукції на світовій економічній арені, аграрна тема посідає у цьому процесі одне із чільних місць.

Поява нових проблем, на які потрібно швидко реагувати, створює і нові можливості, які ми зобов'язані ефективно використати. Неприпустимо чекати, поки нас запросять вирішити ці питання. Світ знайде вихід із цієї кризової ситуації — дефіциту продуктів харчування.

В Україні є по-справжньому безцінне багат-

ство: зручне географічне положення, сприятливі природно-кліматичні умови, кваліфікована робоча сила, найбільші у світі площі родючих чорноземів. Усе це — міцний фундамент для подальшого сталого розвитку високопродуктивного сільського господарства. Україна має реальний шанс, вчасно перегрупувавши сили і засоби, вбудуватися в нову структуру глобального сільськогосподарського виробництва і посісти гідне місце серед інших країн.

Програма реформування аграрної науки відповідає Концепції реформування і розвитку аграрної освіти і науки, затвердженій Урядом у квітні 2011 р. 28 вересня 2011 р. її було розглянуто на засіданні Кабінету Міністрів України та схвалено Урядом. Для здійснення цієї програми Прем'єр-міністр України дав відповідні доручення, які нині виконують центральні органи виконавчої влади. У жовтні було зроблено доповідь про основні положення програми на засіданні Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин Верховної Ради України, де ці положення дістали підтримку народних депутатів.

Другий етап земельної та аграрної реформ розпочався в стінах НААН, і рік тому на загальних зборах було запропоновано концептуальні підходи до його реалізації. Минулого року було розроблено докладну програму цих реформ за окремими напрямками. За активної участі членів і науковців НААН розроблено основні законопроекти та проекти нормативно-правових документів, за якими відбуваються реформи. Розроблено також галузеві програми за основними напрямками аграрного виробництва, трьом з яких надано статусу національних. Ці розробки покладено в основу Національного плану дій Програми економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» на 2010–2014 рр. Оскільки НААН була ініціатором та основним розробником реформ, абсолютно логічно, що вона відповідає їм і за їх проведення.

Альтернативи розпочатим реформам немає. НААН має завершити роботу з поліпшення наукового забезпечення земельної та аграрної реформ, досягнення реальних результатів для реалізації доктрини інноваційно-інвестиційного розвитку АПК, наукового забезпечення технологічного переоснащення галузі й перетворення її на ефективний конкурентоспроможний сектор національної економіки.

Альтернативи розпочатим реформам немає. НААН має завершити роботу з поліпшення наукового забезпечення земельної та аграрної реформ, досягнення реальних результатів для реалізації доктрини інноваційно-інвестиційного розвитку АПК, наукового забезпечення технологічного переоснащення галузі й перетворення її на ефективний конкурентоспроможний сектор національної економіки.

Щойно у рамках робочого візиту до Брюсселю я взяв участь у Восьмому засіданні Діалогу з аграрних питань Україна — ЄС, а також зустрівся з Європейським Комісаром з питань сільського господарства та розвитку сільської місцевості, з Генеральним директором Європейської Комісії з питань охорони здоров'я та захисту прав споживачів (САНКО), з представниками Європейської бізнес-асоціації. Вони порушують те саме питання, що й наш Президент — боротьба з бідністю, неможливістю мати достатню кількість продуктів харчування.

Завдання Президента — подолати бідність на селі, а не створити умови для проживання в бідності. Нині, на превеликий жаль, ми намагаємося розв'язати проблему в інший спосіб.

Деякі положення, задекларовані ЄС, спонукають до аналізу та переоцінки реформування сільськогосподарської галузі в Україні. Більшість представників наукового світу та керівництво ЄС визначили як пріоритет і головну мету реформування аграрного сектору Європи — підвищення рівня державного втручання та підтримку сильної регуляторної політики з метою збереження суспільного сільського господарства. А де ж вільний ринок? Сільське господарство було визначене як соціальне благо, і з огляду на це наводилася аргументація на користь державного втручання в ринкову аграрну економіку. Отже, на думку Єврокомісії і Європарламенту, створюється наукове підґрунтя, яким виправдовується жорстка регуляторна політика не тільки у цій сфері, а й суміжних галузях. Ця тенденція регулювання аграрного сектору характерна для економік держав усього світу. Немає жодної країни, де б аграрний сектор функціонував за принципами так званого вільного ринку.

Нині світу від України потрібно лише зерно. Європейські комісії вже 4 рази інспектували галузь птахівництва. Вітчизняні птахофабрики перевершують за технічним оснащенням європейські, але ж нам не дають змоги вивозити продукцію через різні причини, одна з них — якість води.

Ми будемо працювати в зоні вільної торгівлі і в Світовій організації торгівлі. Українці — дисципліновані і відповідальні. Треба врахувати: світ стає дедалі жорсткішим щодо конкуренції. Продовольча і сільськогосподарська міжурядова організація Об'єднаних Націй ФАО, визначаючи ступінь впливу аграрної освіти і науки на стан розвитку сільського господарства у розвинених країнах світу за останні 10 років, виокремила серед інших такі стратегічні орієнтири: стабільний розвиток сільськогосподарських територій, зокрема розробка ефективних систем використання земельних, водних, лісових і рибних ресурсів, а також забезпечення охорони довкілля; підвищення ролі управління в аграрній науці; вдосконалення існуючих та впровадження нових форм партнерства науки й осві-

ти; зміцнення зв'язку між наукою і виробництвом.

Реформування агропромислового комплексу України на сучасному етапі неможливе без наукового обґрунтування пріоритетних для країни напрямів розвитку галузей сільського господарства. І тут, на наше глибоке переконання, незаперечна роль у розв'язанні поставлених завдань належить Національній академії аграрних наук України. Академія має достатній науковий і кадровий потенціал (близько 400 докторів і 2 тис. кандидатів наук, понад 5,5 тис. наукових працівників) для успішного розв'язання сучасних проблем розвитку агропромислового комплексу країни.

Використовуючи комплексний аналіз актуальних проблем у світовому та вітчизняному сільському господарстві, нам потрібно робити висновки, визначити стратегічні орієнтири розвитку аграрного виробництва, а також аграрної науки. Час порожніх балачок завершується, і наше завдання в аграрному секторі використати цю можливість.

Потрібно гарантувати продовольчу безпеку та відпрацювати чітку стратегію розвитку аграрного сектору, на яку очікує аграрне суспільство. Це жорстка необхідність, яка постала і перед Міністерством аграрної політики та продовольства України, і як міністр, ставлю це завдання перед аграрною наукою як базою для наукового забезпечення виробництва, зокрема перед Національним науковим центром «Інститут аграрної економіки». Є потреба вже нині завершити розроблення стратегічного бачення моделі, форми розвитку аграрного сектору. Яка форма є пріоритетною? Стратегічна модель розвитку має враховувати особливості вітчизняної економіки, особливості розвитку сільських населених пунктів, господарств населення, де налічується 3 млн га городів, які ми у найближчі 30–40 років не залучимо у великотоварне виробництво. Виникає також питання доцільності укрупнення господарств.

У рамках виконання завдань Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Академією спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України визначено пріоритетні стратегічні напрями інноваційного розвитку АПК України. У межах реалізації стратегічного напрямку «технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу» визначено середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності в АПК на період до 2016 р.: технології адаптивного ґрунтоохоронного землеробства; технології з отримання високоякісної рослинницької продукції, виробництва діагностикумів захворювань рослин, виробництва діагностикумів захворювань тварин і засобів їх захисту; технологічне оновлення виробництва продукції скотарства та свинарства; технології створення

високопродуктивних альтернативних джерел для отримання палив; новітні біотехнології для рослинництва, тваринництва та ветеринарії. Ці пріоритетні напрями незабаром будуть розглянуті Кабінетом Міністрів України.

З метою реалізації ряду положень Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. у галузі АПК Національною академією аграрних наук України науково обґрунтовано та спільно з фахівцями Мінагрополітики України розроблено галузеві програми, а саме: «Зерно України — 2015», «Оліє-жировий комплекс», «Відроджене скотарство». Перший крок у реалізації програми «Зерно України — 2015» уже зроблено: вперше за історію існування незалежної України отримано рекордний урожай зернових — понад 56 млн т. На завершальній стадії перебуває розробка програм «Овочівництво», «Садівництво», «Виноградарство», «Картоплярство», «Ефективне використання зрошуваних земель» та ін.

Однак виконання програм у повному обсязі потребує від аграріїв та аграрної науки певних кроків із забезпечення комплексу заходів — організаційних, маркетингових, інформаційних, інвестиційних.

Слабке місце аграрної науки — практичне впровадження результатів наукових досліджень в аграрне виробництво.

За останнє десятиліття намітилась тенденція до зменшення частки сортів і гібридів сільськогосподарських культур селекції НААН, внесених до Державного реєстру сортів рослин України. Відбувається поступова експансія сортів і гібридів культур зарубіжної селекції на вітчизняних угіддях; це — цукровий буряк, кукурудза, соняшник, ріпак озимий та ін. Наприклад, у 1910 р. 80% насіння цукрового буряку Україна експортувала до Європи, а нині — навпаки.

З метою реалізації генетичного потенціалу сортів і гібридів сільськогосподарських культур селекції НААН необхідним є також якісне реформування вітчизняної системи селекції та насінництва сільськогосподарських культур.

Співробітництво Мінагрополітики України та науково-дослідних установ НААН у напрямі інноваційного провайдингу селекційних досягнень у рослинництві, а також у тваринництві, має бути активнішим. Маркетингова діяльність у цій сфері також потребує активізації.

Дуже мало уваги приділяється і розробці сучасних вітчизняних технологій глибинної переробки продукції рослинництва, зберігання сільськогосподарської продукції та сировини. Така ситуація склалася і в галузі тваринництва. Держава щороку виділяє племінним господарствам Мінагрополітики й дослідним господарствам НААН кошти за бюджетною програмою на селекцію у тваринництві. Однак провідні вітчизняні товаровиробники закуповують племінне поголів'я свиней у Німеччині й Данії, великої рогатої худоби — у Канаді та

США. Актуальною також є програма з виробництва та використання цукрової сировини як біопалива, оскільки вихід на світові ринки вітчизняного цукру пов'язаний з багатьма труднощами.

За період, що минув після звітних Загальних зборів, підвищився рівень господарювання в державних підприємствах мережі Академії, зокрема, врожайність сільськогосподарських культур та надої молока на 1 корову стали вищими, ніж у середньому по країні. Серед інших факторів слід урахувати й ризики проведення експериментів. Проте не врожайність є основним показником оцінки діяльності Академії. Не можна допустити, щоб на засіданнях Кабміну лунали докори на адресу аграрних фахівців та аграрної науки. Особливо важливим є питання про створення наукової моделі розвитку аграрного виробництва.

Досі маємо недосконалі державні програми, а пропозиції Академії не завжди відповідають вимогам Мінагрополітики і не стають основою для ухвалення регуляторних рішень. Академії слід звернути увагу на виконання ухвалених Президією НААН рішень та підвищити відповідальність за їх виконання.

Майбутнє аграрної науки — у швидкому реагуванні на запити ринку, в оптимізації використання фінансових, матеріально-технічних і кадрових ресурсів, які мають зосереджуватися на стратегічних для галузей АПК напрямках.

Сучасний стан економіки країни також потребує створення нової ефективної схеми інноваційного розвитку агропромислового сектору: аграрна освіта — аграрна наука — аграрне виробництво. Неузгодження дій за напрямками освіти та науки не сприяє успішному розробленню концепції розвитку села. Потрібно вивчити ситуацію та світовий досвід, об'єднати зусилля з урахуванням наших особливостей і знайти оптимальний напрям розвитку аграрного сектору. Нині ми прагнемо розвиватися за новими технологіями, маємо світові досягнення, зокрема у виробництві зерна, але що робити із селом? Відповіді поки що немає.

Слід відроджувати також професійно-технічну освіту, бо значна частина молоді хоче мати робітничі професії.

Хотілося б, щоб аграрний сектор і Міністерство працювали за розробленою наукою моделлю з використанням тих напрацювань, які створюють науковці. Потрібно зміцнювати зв'язок між наукою і виробництвом, удосконалювати наявні та впроваджувати нові форми партнерства науки та освіти.

З огляду на стратегічні напрями розвитку світового сільського господарства актуальними та своєчасними є кроки Уряду України щодо реформування вітчизняної аграрної науки. Зокрема, передбачалося провести ряд заходів з оцінки ефективності діяльності наукових установ, визначення відповідності одержуваних ни-

ми результатів наукових досліджень державним науково-технічним пріоритетам у відповідних галузях економіки. За результатами такої оцінки слід здійснити оптимізацію наукових установ та їхньої дослідної мережі. Національна академія аграрних наук України першою серед усіх академій стала на цей непростий шлях реформування.

Міністерство аграрної політики та продовольства України підтримує розпочату НААН роботу з реформування аграрної науки і прагне досягти вагомих результатів у реалізації доктрини інноваційно-інвестиційного розвитку АПК, наукового забезпечення технологічного переоснащення галузі й перетворення її на ефективний конкурентоспроможний сектор економіки.

Слід сконцентрувати науковий потенціал хоча б на основних актуальних напрямках, з яких розпочнеться новий етап розвитку аграрного виробництва: «Розвиток села», «Тваринництво», «Зерно», «Технічне переоснащення», «Овочівництво», «Біопаливо».

Успішна реалізація зазначених програм, забезпечення агропромислового комплексу країни конкурентоспроможною науково-технічною продукцією, ефективне впровадження результатів наукових досліджень у сільськогосподарське виробництво і підвищення добробуту населення стануть можливими за умови реформування аграрної освіти та науки із застосуванням інноваційних підходів, використанням кадрового та наукового потенціалу, здійсненням перерозподілу пріоритетів фінансування наукової сфери Національною академією аграрних наук України в напрямі концентрації фінансових ресурсів на актуальних прикладних розробках, підвищення матеріально-технічного забезпечення і технологічного рівня дослідних господарств за рахунок залучення державних та приватних інвестицій.

Прикладна наука нині повинна активізуватися, а найкращі світові досягнення мають бути адаптовані до умов вітчизняного виробництва без марних витрат. Можливо, слід визначити 2–3 інститути з фундаментальним спрямуванням діяльності, які б розробляли сміливі рішення, що згодом будуть втілені в життя.

Наукова еліта має використати свій багатий досвід творців аграрної політики, щоб дати новий поштовх розвитку аграрної науки.

Академік НААН, академік-секретар Відділення рослинництва О.О. Іващенко зауважив, що один з найбільш важливих процесів — оптимізація структури і скорочення чисельності співробітників — у НААН уже практично завершений. Проте постали складніші й масштабніші проблеми, які потрібно подолати.

Прискорення процесу модернізації аграрного виробництва в країні потребує від усіх працівників НААН одночасного поєднання багатьох процесів удосконалення. Показники нау-

кової роботи нерозривно пов'язані з двома чинниками: якістю підготовки наукових співробітників та їхньою поінформованістю і рівнем обладнання наукових лабораторій. Відповідно і рівень наукового планування досліджень за таких умов може бути якісно досконалішим, а результати їх проведення актуальнішими та принципово новими. Минули часи, коли науковець міг робити висновки з досліджень за одним показником — більша урожайність отримана у досліді чи менша.

Рівень обладнання наукових лабораторій не можна замінити однією лише фаховою підготовкою науковців. Ми втрачаємо якість досліджень через недостатню їх комп'ютеризованість, що часто є наслідком незадовільного обладнання лабораторій. Актуальним є істотне розширення досліджень як у сфері теоретичної, так і прикладної генетики, біотехнології, біохімії, фізіології рослин і тварин, для чого необхідно мати відповідне сучасне обладнання, а це потребує значних затрат, які проте є економічно доцільними. І держава, і НААН, і кожен науковий центр мають усвідомити життєву потребу таких затрат і максимально швидкого технічного переоснащення наукових лабораторій.

Наукові результати залежать і від психологічної атмосфери у колективах інститутів. Реальна наука потребує атмосфери творчості. Науковцями не можна керувати, як тракторною бригадою або тваринницькою фермою. Спроби таких підходів до менеджменту в науці призводять до невиправданих втрат системою найбільш підготовлених і творчих науковців, які в такій психологічній атмосфері результативно працювати не будуть.

Національна академія аграрних наук України як система наукових установ має такий авторитет і таку наукову вагу в суспільстві, яку створюють своєю діяльністю її члени. Ми маємо незаперечні вагомні наукові досягнення, так і певні проблеми. Науковці — це люди, що мають знання, професійно володіють методами аналізу, синтезу, наділені творчим потенціалом. Вони як ніхто інший привертають до себе увагу суспільства і є чутливими до питань честі, моралі, етики. Ігнорування таких критеріїв у повсякденному житті загрожує дуже великими проблемами не лише системі науки, а й суспільству взагалі.

Однак потрібно визнати, що маємо і таких колег, яким нічим реально звітувати за минулий рік, оскільки наукову діяльність вони фактично не провадять, молоде поповнення науковців не готують і патентів на винаходи та авторських свідоцтв не отримують. Інші, навпаки, — дискредитують НААН своєю далекою від науки активністю, спрямованою передусім на досягнення групових комерційних результатів, часто дуже далеких від завдань Академії.

Директор Інституту сільськогосподарства степової зони, член-кореспондент

НААН А.В. Черенков у своєму виступі підкреслив, що значного функціонального розширення структура Інституту сільського господарства степової зони НААН набула в результаті внесення до планів науково-дослідних робіт інституту досліджень з питань розведення і годівлі тварин та виробництва продукції рослинництва завдяки приєднанню Інституту тваринництва центральних районів НААН.

Курс на раціональне використання кадрового потенціалу дав змогу знайти врівноважений баланс між обсягами науково-дослідних робіт, матеріальною базою і кадровим забезпеченням та оптимізувати чисельність працюючих. За рік чисельність працівників зменшилася з 381 до 290 осіб, або на 91 особу.

Модернізація галузі зерновиробництва буде забезпечена на основі пріоритетів вітчизняної селекції і насінництва зернових культур, оптимізації структурних елементів у раціональному землекористуванні, цільового використання засобів регулювання родючості ґрунтів і контролювання шкідливих об'єктів в агроценозах, упровадження технологій вирощування на базі комбінованих агрегатів із високими ґрунтозахисними та енергоощадними функціями. Це завдання потребує реформування програми досліджень.

Проведений аналіз реального стану виробництва зерна та оцінка потенціалу свідчать, що значна частина очікуваного приросту обсягів вирощування зерна міститься в площині наукових факторів регулювання агроєкосистем: структура посівів, добрива, захист рослин, сорти, збирання врожаю.

Конкурентоспроможність вітчизняної селекції на перспективну п'ятирічку буде посилена створенням в інституті 35 гібридів кукурудзи. За умов збереження потенціалу врожайності різних груп стиглості на рівні 100–130 ц/га нові методи селекції дадуть змогу забезпечити такі цінні господарські властивості, як технологічна вирівняність рослин, економна витрата вологи та інтенсивне використання добрив у вегетаційний період, прискорені темпи втрати вологи в передзбиральний період, сприятливі режими обмолоту під час збирання врожаю.

Протягом останніх трьох років спостерігається позитивна тенденція до зростання обсягів реалізації батьківських форм гібридів кукурудзи та надходжень за рахунок відрахувань — роялті. Основними споживачами насіння батьківських форм кукурудзи залишаються мережа дослідних станцій Інституту сільського господарства степової зони НААН та комерційні формування, які вирощують насіння гібридів першого покоління.

Завдяки наданню наукових послуг, використанню інтелектуальних об'єктів і реалізації оригінальної науково-місткої продукції Інститут одержав 6567 тис. грн прибутку, з яких 1998 тис. грн становить роялті. Тобто на 1 грн бюд-

жетного фінансування одержано 0,51 грн грошових ресурсів спеціального фонду.

Висока ефективність виробництва дала змогу дослідним станціям і господарствам Інституту вийти на позитивний рівень фінансової діяльності й одержати 2100 тис. грн прибутку. Активи виробленої продукції становлять 41 млн грн (15,2 — зерно; 19,2 — насіння; 6,6 — тваринництво).

Директор Українського НДІ водогосподарсько-екологічних проблем, академік НААН А.В. Яцик акцентував на тому, що Загальні збори НААН — ключовий момент в діяльності Академії. Важливо грамотно здійснити її реформування з тим, щоб кардинально підвищити роль і значення Академії в житті держави.

Зміни керівництва Академії зумовили зміни і в керівництві інститутів. Заміна керівників інститутів відбулася не зовсім демократично, а певною мірою келійно. Тому, по-перше, було б доцільно хоч би на Загальних зборах відділень заслухати звіти попередників за проведену багаторічну роботу, щоб наступники могли керуватися накопиченим досвідом. Нових керівників необхідно призначати на альтернативній основі з числа претендентів, що мають власні програми.

Спрощене уявлення, а тим більше винесення на широкий загал водних проблем України з боку окремих членів Академії, фахівців широкого профілю, завдає шкоди країні, впливає на екологічну і навіть національну безпеку держави.

Ми і сьогодні не можемо дати відповіді на запитання — який за обсягом має бути меліоративний клин у конкретній області, районі, виходячи з техніко-економічної доцільності та екологічної безпеки.

Якось осторонь від цих процесів залишилися профільні міністерства, відомства та НААН, її профільні інститути й нині залишаються спостерігачами і статистами. Їм потрібно виявити себе, а «не бігати по не своєму науковому полю».

Член-кореспондент НААН, академік-секретар Відділення аграрної економіки та продовольства В.М. Жук висловив думку, що реформування є вкрай потрібним, оскільки разом з Президією, з НААН Відділення аграрної економіки та продовольства бере на себе відповідальність за наукове забезпечення нового етапу аграрної та земельної реформи, про що свідчить Президентська програма економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Тому і Відділення має реформуватися так, щоб відповідати завданням: 1) наукового забезпечення інновацій у продовольчій сфері; 2) наукового забезпечення формування сприятливих економічних умов господарювання, де головни-

ми є: земельна реформа і стратегія розвитку сільського господарства України, реформа фінансових механізмів, розвиток економіки базових галузей, розвиток ринків, сільських територій.

Як мінімум 3 останні мають бути сферою наукових досліджень не тільки нашого Відділення, а й галузевих інститутів та зональних наукових центрів по всій Академії. Ми маємо вибудувати нову схему координації наукових досліджень з економіки, коли на національні наукові центри, головні та провідні науково-дослідні установи галузевого спрямування, зональні науково-інноваційні центри Академії переноситься прикладна сторона досліджень з економіки, а методологічне забезпечення цієї роботи (через розробку моделей, інструментарію, навчальних комплексів) покладається на наше Відділення.

Водночас стан і готовність економічних підрозділів більшості НДУ Академії до виконання завдань Національного плану дій викликають занепокоєння:

з одного боку, керівники науково-дослідних установ Академії сприйняли рекомендації Президії щодо формування та посилення підрозділів з економічних досліджень. На 30 березня 2011 р. економічні підрозділи були лише в 43-х установах. На 1 грудня 2011 р. — їх уже сформовано у 53-х установах;

з другого боку, із 397-ми науковців, які працюють у цих 53-х підрозділах, лише 93 з науковим ступенем, з яких тільки 3 доктори та 39 кандидатів економічних наук. Тобто у ряді інститутів взагалі немає співробітників із економічним науковим ступенем.

Сформувати у всіх науково-дослідних установах дієві економічні підрозділи нині важко, це потребує часу. За таких умов Президія рекомендує науково-дослідним установам на виконання тих чи інших економічних завдань формувати тимчасові творчі групи.

Директор Інституту водних проблем і меліорації НААН, академік НААН М.І. Ромащенко висловив підтримку заходів Президента та Президії НААН, спрямованих на реформування Академії. Це дасть змогу припинити процес стагнації наукових установ і створити умови для їх відтворення, спочатку простого, а в перспективі й розширеного, коли наукові установи зможуть не лише «споживати» бюджетні кошти, а й трансформувати отримані за їхньою допомогою нові знання в конкурентоспроможні розробки як важливу складову інноваційно-інвестиційної моделі розвитку вітчизняного АПК загалом і галузі меліорації земель зокрема.

Інститут гідротехніки і меліорації змінив свою назву на Інститут водних проблем і меліорації НААН. Ця зміна — не просто формальність, а перший крок до глибокого реформування напрямів та змісту досліджень. Чому наполягали на введенні в назву Інституту складової «вод-

них проблем»? Тому, що Україна належить до водонезабезпечених країн і за цим показником займає передостаннє місце в Європі і 153 — у світі.

Низька її загальна водозабезпеченість невідворотно трансформується в несприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур. В Інституті розпочато роботи щодо районування території України за ймовірністю розподілу сухих і посушливих років для вирощування різних сільськогосподарських культур. Щоб гарантовано вийти на щорічний урожай у 80 млн т зерна потрібно мати не менше 6 млн га меліорованих земель, зокрема 3 млн га — зрошуваних.

З огляду на це постає ряд нових завдань щодо наукового забезпечення відновлення високоєфективного використання меліорованих земель.

Директор Інституту розведення і генетики тварин НААН, академік НААН М.І. Бащенко наголосив, що потрібно відзначити цілеспрямованість ухвалених організаційних рішень і їх повну відповідність Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. Президента України В.Ф. Януковича та Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки. Цей процес ще не завершено, але є вже деякі позитивні результати: передусім це посилення партнерських відносин наукових установ тваринництва профілю з Департаментом тваринництва Міністерства аграрної політики та продовольства України і співпраця в напрямі спільного визначення найактуальніших проблем тваринництва, способів і засобів їх розв'язання, підвищення оперативності та інтенсивності роботи. Здійснюється реальний перехід до планування та концентрації наукових досліджень, переважно на основі замовлення міністерства.

Прикладом цього є спільне розроблення Національного проекту «Відроджене скотарство». Для його реалізації в програми наукових досліджень НААН на період до 2015 р. внесено відповідні зміни, спрямовані на оновлення норм технологічного проектування, реалізацію програми модернізації вітчизняної системи селекції в тваринництві, досягнення істотного збільшення рівня відтворення поголів'я тварин; розроблено Програму розвитку молочного скотарства в державних підприємствах дослідних господарств НААН на період до 2015 р., якою передбачено підвищення середнього рівня продуктивності корів по країні і створення 8–10-ти високотехнологічних навчально-показових господарств із використанням механізмів приватно-державного партнерства.

Учені усвідомлюють важливість поставлених Урядом завдань з розвитку галузі тваринництва, вирішення яких пов'язане з глобальною продовольчою проблемою. Їхня цілковита підтримка та пошук додаткових резервів — ще одна з позитивних сторін здійснюваного рефор-

мування. При цьому в НААН зросли принциповість і рівень самокритичності за оцінки роботи наукових колективів.

Слід наголосити на нагальних проблемах щодо забезпечення наукових установ Відділення ветеринарної медицини та зоотехнії сучасним обладнанням. Водночас коли в розвинених країнах селекційні дослідження проводять вже на рівні геному тварин, у нас використовують застарілі методи й засоби. Є вчені, здатні працювати на міжнародному рівні, яких охоче візьмуть на роботу за кордоном (деякі вже там працюють), проте відсутність сучасного обладнання не дає можливості реалізувати їхній творчий потенціал, доторкнути підвищити ефективність наукових досягнень та успішно освоювати пріоритетні напрями.

Сподіваємося, що одну з основних ідей реформування — досягнення істотного поліпшення приладного оснащення наукових установ Академії буде реалізовано. Інакше матимемо низькі темпи розвитку науково-технічного прогресу в тваринництві й глибоке відставання від розвинених країн.

Директор ННЦ «Інститут аграрної економіки», академік НААН Ю.О. Лупенко відзначив, що найближчим часом державний бюджет не зможе істотно збільшити фінансування науки, аграрної зокрема. Життя висуває більш глибокі вимоги до наукових розробок, які потребують нових підходів, нових кадрів, значних фінансових та матеріальних ресурсів. Усе це свідчить про те, що ініціатива Президії НААН, особисто Президента щодо реформування Академії є своєчасною і заслуговує на підтримку.

Учені ННЦ «Інститут аграрної економіки» вже активно провадять цю роботу. Упродовж року здійснено оптимізацію структури та скорочення кадрів, скориговано плани науково-дослідних робіт. Інститут є єдиною науковою установою економічного профілю, і від його успішної роботи залежить дуже багато. Заплановано вже найближчим часом сформувати сучасний багатопрофільний ефективний науковий центр міжнародного рівня, спроможний забезпечити підготовку ефективних рішень у сфері державного регулювання діяльності агропромислового комплексу України та розвитку аграрного бізнесу, розроблення фундаментальних основ розвитку агропромислового сектору економіки.

Для цього передбачено сконцентрувати свою роботу на пріоритетних напрямках, зокрема, на стратегічному прогнозуванні й моделюванні, земельній реформі, фінансово-кредитному забезпеченні, формуванні агропродуктових ринків та зовнішньоекономічної діяльності, розвитку сільських територій, науковому забезпеченні інноваційних процесів, інформатизації; реформувати структуру та кадровий склад за рахунок створення нових відділів, залучення нових кадрів, створення ступеневої системи

підготовки наукових кадрів, починаючи з магістратури; створити ефективну систему спільних досліджень, насамперед за рахунок нових підходів щодо координації наукових досліджень, формування системи регіональних наукових осередків і мобільних творчих колективів та ін.

Буде використано інноваційні механізми, серед яких можна виокремити представництва та філії в регіонах, інститут експертів та консультантів, створення єдиної інформаційної мережі з Мінагрополітики й НААН та ін.

Академік НААН, академік-секретар Відділення наукового забезпечення трансферу інновацій І.В. Гриник підкреслив, що в системі НААН у кожній області та АР Крим з 1998 р. функціонують центри наукового забезпечення агропромислового виробництва регіонів. Вони об'єднують діяльність наукових, освітніх, упродовжувальних установ, розміщених у регіоні, з питань інноваційного розвитку АПК, що передбачає випробування, впровадження наукових розробок та науково-консультаційний супровід.

Спільно з облдержадміністраціями центри розробляють регіональні галузеві та комплексні програми інноваційного розвитку агропромислового виробництва, науково обґрунтовані структури сівозмін, рекомендації щодо строків посіву озимих культур, сучасні системи насінництва в регіонах тощо. Розроблено регіональні програми щодо зернових та олійних культур, формуються плани заходів та програми з виконання завдань Національного проекту «Відроджене скотарство».

У 2011 р. центрами випробувано 630 і впроваджено 957 завершених наукових розробок. В осінньо-зимовий період 2010–2011 рр. центри охопили системою навчання 52,3 тис. керівників і спеціалістів агропромислової сфери.

На виконання рішень Президії НААН наукові установи Відділення здійснили заходи з оптимізації структури. Зокрема, на базі Сумського, Одеського, Рівненського, Кримського інститутів АПВ з приєднанням інших наукових установ Академії створено інститути сільського господарства відповідних регіонів, Чернігівський інститут агропромислового виробництва НААН перетворено в структурний підрозділ Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, інші 12 інститутів АПВ реорганізовано в державні сільськогосподарські дослідні станції й підпорядковано потужним науковим установам НААН за територіальним принципом. Оптимізовано чисельність працівників. Науковий потенціал установ зосереджено на вирішенні найважливіших для регіонів проблем наукового забезпечення АПВ.

На засіданні Загальних зборів Відділення схвалено курс реформ, спрямований на оптимізацію мережі наукових установ НААН та підвищення ефективності використання їхнього науково-тех-

нологічного потенціалу, визначено завдання щодо завершення процесів реформування.

У мережі НААН планується вдосконалити організаційну структуру системи випробування та впровадження завершених наукових розробок. Цю роботу очолять 7 зональних науково-інноваційних центрів: Кримський, Північно-степовий, Південно-степовий, Лівобережно-лісостеповий, Правобережно-лісостеповий, Поліський і Карпатський, діяльність яких має бути спрямована на координацію розроблення і реалізації регіональних галузевих та комплексних програм наукового забезпечення агропромислового виробництва, сприяння широкомасштабному впровадженню комплексних наукових розробок, адаптацію їх до місцевих ґрунтово-кліматичних умов, забезпечення функціонування науково-технологічної системи «Науково-методичні центри — зональні науково-інноваційні центри — регіональні центри наукового забезпечення АПК — агроформування».

На виконання Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», ухваленого Верховною Радою України у вересні цього року, визначено 7 пріоритетних напрямів технологічного оновлення та розвитку АПК. Вони мають лягти в основу діяльності зональних науково-інноваційних центрів.

Для виконання рішення Президії щодо реформування мережі НААН слід вирішити організаційні, методологічні, технологічні, правові питання створення та ефективного розвитку зональних науково-інноваційних центрів, щоб вони справді стали «каталізаторами інноваційного зростання» національного АПК.

Директор ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», академік НААН Б.Т. Стегній висловив підтримку діяльності Президії щодо вироблення аргументованих пропозицій з реформування НААН.

На засіданні Відділення ветеринарної медицини та зоотехнії було ухвалено рішення щодо необхідності реформування наукових установ згідно з вимогами інноваційно-інвестиційного принципу розвитку науки.

Слід зазначити, що саме НААН однією з перших галузевих академій, яка розпочала після здійснення глибокого аналізу конче необхідне реформування науки, не очікуючи, що відповідні висновки, можливо, будуть зроблені на державному рівні, враховуючи критичний стан справ у науці.

Потрібно реально оцінити стан справ в аграрній науці, щоб забезпечити її подальший реальний розвиток за сучасних умов. А чи можуть наукові установи забезпечити виконання на сучасному рівні конкурентоспроможних наукових розробок за наявності морально і фізично застарілого наукового обладнання, відсутності можливості не лише придбати сучасне наукове обладнання, матеріали, реактиви, а й

можливості сплатити рахунки за комунальні послуги.

Тому нині не можна підтримувати другорядні, неконкурентоспроможні наукові дослідження. Слід відмовитися від баласту в науці, щоб зберегти, підтримати й забезпечити розвиток кращих наукових установ НААН, які можуть після проведеної оптимізації структури та штатної чисельності забезпечити результативність пріоритетних наукових досліджень згідно з вимогами інноваційно-інвестиційної моделі розвитку АПК.

За останні 5 років науковцями за підтримки Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України створено 155 інноваційних конкурентоспроможних розробок, упроваджених або готових до впровадження, зокрема, 52 діагностикуми, 46 вакцин, 39 лікувально-профілактичних препаратів, 4 дезінфікатори.

З метою ефективнішого впровадження наукоємної продукції в умовах реформування агропромислового комплексу України необхідними є: проведення маркетингових досліджень щодо засобів захисту тварин; розроблення і впровадження інноваційно-інвестиційних бізнес-проектів; створення дієвих механізмів трансферу інновацій у практику ветеринарної медицини; вдосконалення систем рекламно-інформаційного та консалтингового забезпечення.

Успіх подальшого розвитку науки за інноваційно-інвестиційної моделі неможливий без належного міжнародного співробітництва, визнання науковців за кордоном.

Нині установи ветеринарної медицини НААН тісно співпрацюють з провідними науковими центрами США, Канади, Великобританії, Італії, Німеччини, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Польщі, Сербії, Російської Федерації та інших країн СНД; зокрема, виконують наукові дослідження за міжнародними грантами США (за останні 5 років на суму близько 900 тис. доларів США, що дало змогу оновити матеріально-технічну базу); беруть також участь у реалізації Імплементативної угоди з США за «Програмою зменшення біологічної загрози», яка передбачає створення у Харкові Референс-центру з особливо небезпечних хвороб тварин (вартість проекту — близько 15 млн доларів США).

Для стимулювання інноваційно-інвестиційної моделі розвитку науки слід подати клопотання Урядові України щодо тимчасового звільнення наукових установ від сплати ПДВ на кошти, отримані від інноваційної діяльності. Ініціювати внесення змін до нормативно-правових актів стосовно державного регулювання пріоритетності розробки та впровадження вітчизняних конкурентоспроможних, імпортозамінних засобів захисту тварин. Створити галузевий банк даних інновацій для зацікавлених товаровиробників АПК. Подати клопотання Уряду щодо фінансування найбільш пріоритетних напрямів науки, зокрема за сучасних біотехнологій в АПК.

Директор ННЦ «Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова», член-кореспондент НААН В.В. Власов повідомив, що Інститут створив ряд серйозних інноваційних розробок для успішного розвитку галузі виноградарства та виноробства України. Проведено ампелооекологічне районування території Північного Причорномор'я, розроблено методичні основи для ведення кадастру виноградників, що відповідає європейським стандартам, створено багатий сортимент винограду вітчизняної селекції. Наступне завдання — наситити ринок посадковим матеріалом винограду вітчизняних сортів, адаптованих до місцевих умов.

Перспективним і надзвичайно важливим в економічному плані є розвиток ринку столового винограду. Вперше в Україні створено конвеєр столових сортів винограду, що охоплює 47 сортів (від надранніх до пізніх термінів дозрівання). Це дає змогу забезпечити безперервне споживання свіжого винограду впродовж 3-х і більше місяців.

Украї важливо невідкладно розробити підпрограму «Столовий виноград» у рамках чинної програми розвитку виноградарства України до 2025 р.

У результаті багаторічної роботи колективу Національного наукового центру «ІВіВ ім. В.Є.Таїрова» розроблено «Програму виробництва сертифікованого посадкового матеріалу винограду на період до 2025 р.». Проте існує ряд проблем, які потрібно розв'язати для успішного впровадження інноваційних технологій у виробництво. Це проблеми законодавчого і регламентувального порядку, які слід розв'язувати на рівні держави, Мінагрополітики України та на місцевому регіональному рівні.

Назріли питання створення Національної асоціації виноградарів і виноробів України для просування на ринок дрібних товаровиробників винограду і вина, створення і ведення Кадастру виноградних насаджень за допомогою ГІС-технологій, удосконалення системи зонального розміщення сортів винограду, впровадження технології виробництва сертифікованого посадкового матеріалу винограду, контролю за якістю виноробної продукції в акредитованих лабораторіях, зміни порядку розподілу коштів 1,5%-го збору на розвиток садівництва, виноградарства і хмелярства, потреби вступу України як постійного члена до Міжнародного товариства виробників вина і т.ін.

Академік НААН, головний науковий співробітник Технологічного інституту молока та м'яса НААН Г.О. Єресько зазначив, що підвищити ефективність галузевої науки в умовах зсогдення можливо лише за її реформування. На цьому етапі розвитку аграрного сектору економіки України немає іншої можливості фінансування наукових досліджень, крім бюджетних коштів. В Україні бізнес не готовий брати на себе функції фінансування наукових досліджень, водночас

можливостей повноцінного бюджетного фінансування у держави також немає. Тому підвищити ефективність виконання наукових досліджень у рамках наявних обсягів фінансування можливо лише за умови реформування, скоротивши чисельність персоналу інститутів, а також кількість самих наукових установ.

Технологічний інститут молока та м'яса НААН уже 20 років оптимізує кількість штатних працівників і наукових підрозділів. Так, починаючи з 1990 р., чисельність персоналу Інституту скоротилася більш ніж у 4 рази (з 480 до 107 осіб). Ця чисельність є мінімальною, оскільки подальше її зменшення унеможливить виконання завдань головної установи з питань наукового забезпечення розвитку м'ясної та молочної галузей промисловості.

Іншою умовою підвищення ефективності роботи наукових установ є залучення кваліфікованих наукових кадрів. Нині науковець, що приходить на роботу в Інститут, отримує заробітну плату близько 1500 грн. Для залучення молодих і кваліфікованих кадрів потрібно підвищити рівень заробітної плати у 2–3 рази (до конкурентоспроможного рівня на цей час).

Крім цього, для створення умов успішної реалізації завершених наукових розробок потрібно передбачити фінансування пілотних інноваційних проектів, оскільки будь-який інвестор не зацікавиться інноваційними технологіями, якщо ми не зможемо продемонструвати діючу модель.

Наукові дослідження мають здійснюватися відповідно до пріоритетних напрямів розвитку галузей АПК. Для Технологічного інституту молока та м'яса НААН нині це є розроблення технологій виробництва м'ясних і молочних продуктів гарантованої якості, методик і методів проведення вимірювань з метою контролю за якістю та безпекою готової продукції.

Оптимізація структури наукових установ Академії, їхньої чисельності дасть змогу в умовах складної економічної ситуації зберегти галузеву науку та підвищити її ефективність.

Директор ННЦ «Інститут механізації та електрифікації сільського господарства», академік НААН В.В. Адамчук наголосив на тому, що впродовж останніх 2-х десятиліть аграрна наука розвивалася в умовах постійного недофінансування та високої конкуренції на вітчизняному ринку наукових інновацій за участю провідних світових фірм. Нашим ученим з поодинокими їхніми розробками протистоять не зарубіжні колеги з науковими інноваціями, а організована науково-виробничо-комерційна система, що пропонує комплексні пакети послуг і добре володіє всіма сучасними методами конкурентної боротьби. Окрім того, розвиток аграрної науки сповільнило й те, що вона практично не відреагувала на зміну економічних стосунків у суспільстві. Як кажуть, за вікном «жорсткий» капіталізм, а в НААН та її мережі

все залишилось, як у радянські часи. Безумовно, на окремих напрямках наукові установи мають вагомий здобуток, якими пишається Академія, але їх частка ще недостатня.

Інженерна наука, як і інші напрями аграрної науки, постійно обмежена фінансуванням досліджень. У зв'язку з цим учені інженери часто змушені бути не лоцманами технічної політики зі створення нової техніки, а брати участь у «підтанцюваннях» політики, яку ведуть машинобудівні заводи та комерційні структури, адже заводи приватні, за що платять, те й потрібно робити. Неможливо вийти на новий рівень наукових результатів без зміни структури інститутів та формування необхідних обсягів коштів для доведення інновацій до конкурентоспроможної форми.

Ці та інші негаразди аграрної науки й раніше були відомі, але сподівалися, що ситуація виправиться, фінансування науки буде доведено до заповітних 1,7% від ВВП. Наукова спільнота чекає цього вже 20 років. Проте ми усвідомлюємо, що за нинішнього стану економіки країни і найближчими роками нам не дочекається істотного збільшення обсягів фінансування наукових досліджень. Коли ще будемо чекати, то є небезпека, що аграрна наука у своєму спаді мине, як кажуть пілоти, «точку неповернення».

Членам Академії запропоновано підтримати курс, взятий Президентом та Президією НААН на оптимізацію структури мережі наукових установ та чисельності їхніх працівників як єдиний нині можливий напрям поліпшення фінансового забезпечення аграрної науки та підвищення її впливу на розвиток АПК. Коли вершаться великі справи, без помилок не буває. Мабуть, і процес реформування НААН не стане винятком, але можливі помилки необхідно усувати в робочому порядку, а запропонований напрям реформ доцільно схвалити й діяти. Питання реформування Академії давно нарізало, й учені-аграрії зобов'язані його здійснити заради майбутнього України.

Академік НААН, в.о. академіка-секретаря Відділення землеробства, меліорації та механізації С.Ю. Булігін у своєму повідомленні в цілому відобразив думку Відділення, яку під-

тримує Уряд і керівництво НААН щодо потреби реформування Академії, оскільки це найрадикальніший шлях до досягнення світового рівня розвитку.

У Відділенні проведено значну роботу з оптимізації структури наукових установ та їхніх штатних розписів, упорядкування тематики. Це було непросто, оскільки пов'язано з людськими долями, але в колективах знайшли можливості для розв'язання цих питань. У результаті здійснення зазначених заходів з наступного року наукові установи Відділення зможуть використовувати на соціальні виплати працівникам 60% коштів держбюджету, тоді як інші 40% будуть використані як фонд для розвитку установ, що є доленосним для них. Проте зрозуміло, що за рахунок лише коштів держбюджету буде неможливо досягнути належного рівня матеріального забезпечення установ і відповідно сучасного рівня наукових досягнень, оскільки потрібно істотно оновляти лабораторне обладнання та ін. Саме в такому разі з'являться умови для підвищення престижу науково-дослідних робіт, поліпшення їхньої якості, а також життя вчених, особливо талановитої молоді.

Для цього наукові установи Відділення мають радикально підвищити свій рівень наукових досліджень та інноваційної діяльності. Президент НААН М.Д. Безуглий поставив першочергове завдання, яке полягає в тому, щоб у наукових установах в наступні 2–3 роки надходження коштів спецфонду становили не менше 1 грн на 1 грн коштів держбюджету.

В установах Відділення виникла надзвичайна ситуація з їх забезпечення молодими науковцями. Тому слід цілеспрямовано проводити постійну роботу для поповнення їх молодими кадрами. Науково-дослідні установи Відділення передусім мають забезпечити чіткіший науковий супровід Земельної реформи, на завершених якої наголосив Президент України В.Ф. Янукович. Серед законодавчих актів, передбачених Національним планом дій, принципово важливе місце посідає Закон України «Про ґрунти та їх родючість», який забезпечує законодавчу платформу для збереження та охорони ґрунтів, відтворення їхньої родючості.